

Neolit i początki epoki brązu

TADEUSZ MAKIEWICZ

PRZYCZYNEK DO ZNAJOMOŚCI KULTURY LENDZIELSKIEJ
NA KUJAWACH

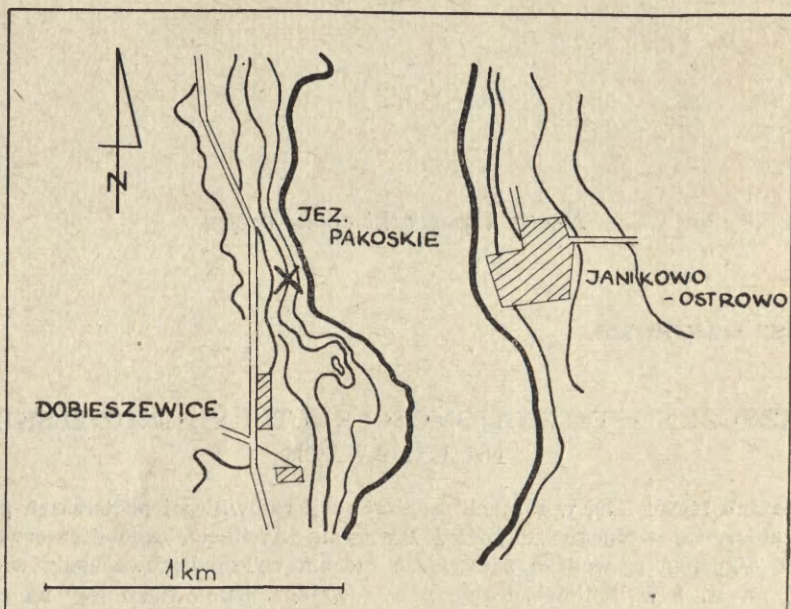
W latach 1969 i 1970, w ramach szerszej akcji ratowniczej na terenach powstającego zbiornika wodnego „Pakość”, Pracownia Archeologiczno—Konserwatorska PP PKZ o/Poznań prowadziła ratownicze badania wykopaliskowe osady wielokulturowej na st. 1 w Dobieszewicach, pow. Mogilno¹. Stanowisko leży na zachodnim brzegu Jeziora Pakoskiego (ryc. 1), na północ od wsi Dobieszewice, na terenie długiego obszernego cypla wysoczyzny położonego w bezpośrednim sąsiedztwie brzegu Jeziora Pakoskiego. Zajmuje ono przystokowy fragment płaszczyzny wysoczyznowej i stok krawędzi wysoczyzny, przy czym pozostałości osadnictwa w stokowej części stanowiska znajdują się na złożu wtórnym. Osada zajmuje teren gleb czarnoziemnych na podłożu glin i piasków zwałowych. Wykopy (pow. 234 m²) o charakterze sondaży rozrzuconych szachownicowo ulokowano na fragmencie stanowiska bezpośrednio zagrożonym zalaniem przez wody przyszłego zbiornika. Stwierdzono pozostałości osadnictwa kultury amfor kulistych, z I—II okresu epoki brązu, kultury łużyckiej, kultury przeworskiej oraz z okresu wczesnośredniowiecznego. Ponadto natrafiono na bardzo interesujący fragment ceramiki kultury lendzielskiej (ryc. 2). Został on znaleziony w wykopie oznaczonym jako 47-D, w warstwie kulturowej na głębokości 20—30 cm. Jest to fragment górnej części misy o brzegach rozchylonych z brzuścem posiadającym wyraźnie zaznaczony załom. Powyżej załomu guzek zachowany częściowo, zapewne dość szeroki, płaski. Powierzchnia zewnętrzna szorstka z wyraźnie widocznymi śladami wygładzania w postaci poziomych i ukośnych smug. Barwa zewnątrz jasnoszarobrunatna, wewnątrz ciemno- i jasnoszara, przełom jednobarwny — ciemnoszary. Gлина tłusta z domieszką średniego tłucznia.

Jest to forma nie znana dotychczas w obrębie miejscowej grupy brzesko-kujawskiej kultury lendzielskiej, często natomiast występuje na stanowiskach małopolskich tej kultury z II fazy jej rozwoju². Podobne misy znajdujemy np. w Modlnicy,

¹ Badaniami kierował mgr Tadeusz Makiewicz, konsultantem naukowym badań był doc. dr hab. Tadeusz Wiślański. Prace finansowane były przez Zarząd Inwestycji Budowy Kaskady Dolnej Wisły we Włocławku. Rezultaty badań zawarte są w opracowaniu T. Makiewicza, *Badania ratownicze osady wielokulturowej na st. 1 w Dobieszewicach, pow. Mogilno*. Opracowanie w PAK PKZ o/Poznań.

² Chciałbym złożyć serdeczne podziękowania za informacje dr Annie Kulczykiej-Leciejewiczowej i doc. dr. hab. Tadeuszowi Wiślańskiemu.

Ryc. 1. Dobieszewice, pow. Mogilno. Stan. 1. Szkic sytuacyjny
Situation plan

pow. Kraków, w Wojciechowie i Dziekanowicach, pow. Kazimierza Wielka, oraz w Chrobrzu, pow. Pińczów³. Są to stanowiska należące do grupy modlnickiej. Zbliżona forma pochodzi również z grobu dziecięcego w Dziekanowicach, pow. Kazimierza Wielka, zaliczanego do grupy pleszowskiej z tej samej fazy⁴. Poza tym kilka analogicznych okazów znamy z jam 69 a I, 109 i 111 z Janówka, pow. Dzierżoniów, na Dolnym Śląsku⁵.

Trzeba podkreślić, że w czasie badań na st. 1 w Dobieszewicach nie stwierdzono materiałów grupy brzesko-kujawskiej kultury lendzielskiej. Odkryto je natomiast na położonym nie opodal stanowisku 2 w Dobieszewicach⁶. Ślady osad-

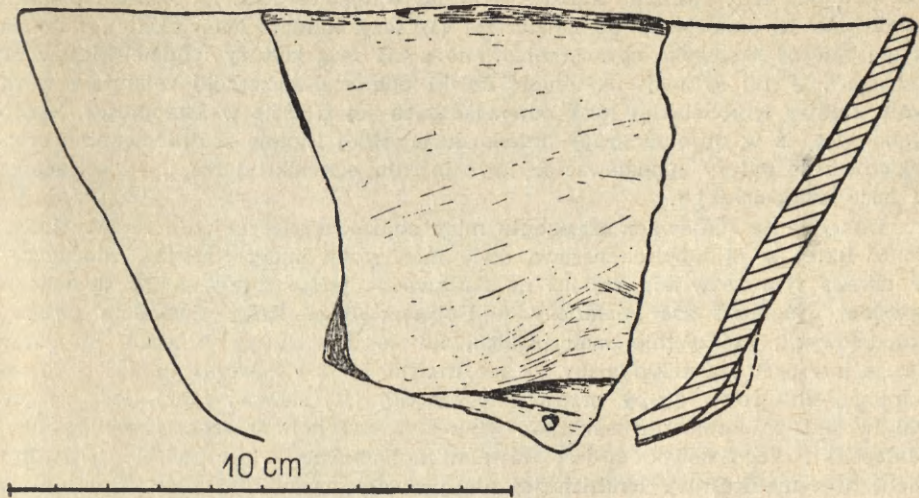
³ J. Kamińska, *Z badań nad kulturą lendzielską w Małopolsce*, „Archeologia Polski”, t. 12:1967, z. 2, 270–276, ryc. 3; J. Kamińska, J. K. Kozłowski, *The Lengyel and Tisza Cultures*, [w:] *The Neolithic in Poland*, Wrocław—Warszawa—Kraków 1970, s. 114–119, ryc. 32; E. Dąbrowska, *Sprawozdanie z badań sondażowych przeprowadzonych na st. 1, 2, 4 i 7 w Chrobrzu, pow. Pińczów, w 1961 roku*, „Sprawozdania Archeologiczne”, t. 19:1968, s. 424–430, ryc. 4 g.

⁴ J. Kruk, *Sondażowe badania wykopaliskowe w rejonie wiośli Nidzicy i Sancygniówki*, „Sprawozdania Archeologiczne”, t. 21: 1969, s. 61–63, ryc. 4; Kamińska, Kozłowski, *The Lengyel...*, s. 109 ryc. 28.

⁵ W. Wojciechowski, *Przyczynek do znajomości kultury wczesnolendzielskiej na Dolnym Śląsku*, „Archeologia Polski”, t. 14: 1969, z. 1, s. 89, ryc. 2 a–f; tenże, *Ślady osadnictwa ludności kultury lendzielskiej w rejonie wsi Janówek, pow. Dzierżoniów*, „Sprawozdania Archeologiczne”, t. 24:1972, s. 21–36, ryc. 4 a; 5 a; 7 a–c; 8 a.

⁶ J. Bednarczyk, A. Kośko, *Badania archeologiczne na stanowisku 2 w Dobieszewicach, pow. Mogilno*. Opracowanie w PAK PKZ o/Poznań.

Ryc. 2. Dobieszewice, pow. Mogilno. Stan. 1. Fragment naczynia kultury lendzielskiej
Potsherd of the Lengyel culture

nictwa grupy brzesko-kujawskiej stwierdzono również na leżącym po przeciwległej stronie jeziora st. 11 w Janikowie pow. Inowrocław⁷, oraz licznie na położonych dalej stanowiskach 1 w Broniewicach, pow. Mogilno⁸, i 4 w Jankowie, pow. Inowrocław⁹.

Znalezienie tylko jednego fragmentu ceramiki utrudnia wyciąganie dalej idących wniosków, niemniej może się ono w przyszłości okazać bardzo ważne. W świetle dawniejszych poglądów sądzono, że na terenach Polski północno-zachodniej, a także bezpośrednio nas interesujących Kujaw kultura ceramiki wstęgowej rytej przeżywa się znacznie dłużej niż w Polsce południowej, a bezpośrednio po niej rozwija się kultura ceramiki wstęgowej kłutej oraz grupa brzesko-kujawska kultury lendzielskiej¹⁰. Dowodem na to, obok pewnych nawiązań stylistycznych, miała być obecność — wyróżnionej przez L. Gabałównę w pierwszej z wymienionych kultur — ceramiki grupy technologicznej „D”. Sugerowano nawet okres współczesnego istnienia kultur ceramiki wstęgowej rytej, ceramiki wstęgowej kłutej i lendzielskiej. Najnowsze ujęcia zerwały jednak z tą koncepcją. Zrewidowano po

⁷ Badania autora.

⁸ E. Krause, *Badania ratownicze osady wielokulturowej na st. 1 w Broniewicach, pow. Mogilno*. Opracowanie w PAK PKZ o/Poznań.

⁹ J. Bednarczyk, *Badania ratownicze na stanowisku Jankowo 4, pow. Inowrocław*. Opracowanie w PAK PKZ o/Poznań.

¹⁰ K. Jażdżewski, *Cmentarzyska kultury ceramiki wstęgowej i związane z nimi ślady osadnictwa w Brześciu Kujawskim*, „Wiadomości Archeologiczne”, t. 15:1938, s. 85, 87; L. Gabałówna, *Ślady osadnictwa kultur z cyklu wstęgowych w Radziejowie Kujawskim*, „Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi”, Seria Archeologiczna, t. 9:1963, s. 86, 89; tejsze, *Ze studiów nad grupą brzesko-kujawską kultury lendzielskiej. Brześć Kujawski, stanowisko 4*, Łódź 1966, s. 84-85.

pierwsze sam fakt istnienia kultury ceramiki wstęgowej klutej w Polsce północnej i zaliczono jej znaleziska do najstarszej (I) fazy kultury lendzielskiej, natomiast grupę brzesko-kujawską zsynchronizowano z III fazą kultury lendzielskiej w Małopolsce¹¹. W tej sytuacji na terenie Polski północno-zachodniej zaistniała w rozwoju kultury lendzielskiej luka, odpowiadająca jej II fazie w Małopolsce. Sugerowano więc, iż w obrębie grupy brzesko-kujawskiej istnieje zróżnicowanie chronologiczne i że należy spodziewać się wyróżnienia ceramiki starszej, odpowiadającej II fazie małopolskiej¹².

Odkrycie na Kujawach fragmentu misy charakterystycznej dla II fazy kultury lendzielskiej w Małopolsce nasuwa dwie możliwości interpretacyjne. Pierwsza, że w okresie tym rozwijają się już na Kujawach starsze formy grupy brzesko-kujawskiej, fragment zaś znaleziony w Dobieszewicach byłby dowodem wpływów południowych, konkretnie małopolskich, na tę fazę grupy brzesko-kujawskiej. Druga interpretacja zakładałaby, że nie można jeszcze wówczas mówić o rozwoju odrębnej kulturowo grupy brzesko-kujawskiej (jej starszej fazy), lecz że teren Kujaw jest przedmiotem penetracji grup ludności kultury lendzielskiej z terenu Małopolski, czego dowodem jest fragment z Dobieszewic. Oczywiście jeden fragment naczynia kultury lendzielskiej nie pozwala na rozstrzygnięcie tych kwestii ani też na określenie skali wpływów małopolskich w tej fazie — chociaż istnienia tych ostatnich w świetle znaleziska w Dobieszewicach nie można już chyba kwestionować. Należy mieć nadzieję, że przyszłe badania potwierdzą prawdziwość któregoś z przytoczonych wyżej przypuszczeń.

TADEUSZ MAKIEWICZ

CONTRIBUTION TO THE KNOWLEDGE OF THE LENGYEL CULTURE IN KUYAVIA

The excavations conducted on site 1 at Dobieszewice, Mogilno distr. in Kuyavia have produced fragment of a Lengyel bowl of a form not yet recorded in the Brześć Kujawski group of the Lengyel culture. This is a bowl with everted rim, a distinct bend on the body and a flat broad knob above the bend. Similar forms have been discovered on sites at Modlnica, Kraków distr., Wojciechów and Dziekanowice, Kazimierza Wielka distr., and Chroberz Pinczów distr. in Little Poland and at Janówek, Dzierżoniów distr. in Lower Silesia. The bowl indicates that in the 2nd phase of the Lengyel culture the area of Kuyavia was subject to influences from Little Poland. However, the scale and extent of these influences cannot at present be determined.

¹¹ A. Kulczycka-Leciejewiczowa, *Ze studiów nad kulturą ceramiki wstęgowej w Polsce*, „Archeologia Polski”, t. 13: 1968, z. 1, s. 95 nn.; tejże, *The Linear and Stroked Pottery Cultures*, [w:] *The Neolithic in Poland*, Wrocław—Warszawa—Kraków 1970, s. 53 nn.; Kamińska, Kozłowski, *The Lengyel...*, s. 76 nn.; J. Bednarczyk, A. Kośko, *Relacje chronologiczne między kulturami cyklu wstęgowego a kulturą pucharów lejkowatych na terenie Polski północno-zachodniej*, „Pomorania Antiqua” (w druku).

¹² Kamińska, Kozłowski, *The Lengyel...*, s. 118, 143.